

Något om floran i Vikmanshyttan

Håkan Persson, Vikmanshyttan

Mitt intresse för botanik började spira för c:a åtta år sedan, men sköt verklig fart först tre-fyra år senare, då jag lärde känna Elis Dahlgren och fick ta del av hans stora kunnande inom botaniken.

Elis' lilla fina skrift "Växter kring Vikmanshyttan" från 1985 tar upp många av de växter som finns här i trakten, men som Elis själv säger, är "iakttagelserna gjorda under för länge sedan förgångna år", så jag tänkte här ta upp några av de växter jag mött mellan åren 1983 och -88.

Tänkte börja med en blomma som är nära släkt med den vanliga smörblomman, nämligen tiggarranunkeln. 1987 fann jag den på två platser, dels vid et fuktigt ställe i Västanå, dels i en rosplantering vid torget. Namnet tiggarranunkel lär komma av att tiggarna, när de gick längs vägarna, bröt av stjälkarna och strök den giftiga och frätande mjölksaften på huden, så att sår skulle uppstå och medlidande härigenom skulle vinnas.

En annan ovanlig växt här i trakten är skelört, som i ett 20-tal exemplar växer vid "Hobergs trädgård" på mossbevuxna stenar. Där finns också gullviva, skogsförgätmigej, måbär, krollilja, vitblommig hässleklocka, spansk körvel, nattviol, slätterblomma och en *Doronicum*-art.

Fig. 1. Tiggarranunkel

Vitblommig hässleklocka finns spridd över i stort sett hela vår trakt, men det överlägset största beståndet bildar den i Byn, där den växer i ett antal av flera hundra på gammal tomtmark m.m. En annan växt som liksom föregående fått stor spridning här är den mycket sträva uppländska vallörten.

Ett annat ställe där man kan träffa på några förvildade växter är området före reningsverket vid sjön Gåran. Platsen används ibland som jord och grustipp, men även för tippning av trädgårdsavfall. En av de vackraste växterna där är den grova och högväxta jättebalsaminen. Vid en bäckslänt där växer pestskräp, som har en förmåga att breda ut sig och kväva all annan örtvegetation, vilket man kan se på denna lokal, där den växer i minst trehundra exemplar. Efter blomningen skjuter bladen fart precis

som hos släktingen hästhov, men blir mycket större. Ja, den har faktiskt de största bladen i den svenska floran. Av andra arter man kan finna där kan nämnas solros, potatis, havre, kanadensiskt gullris, myskmalva, parkslide, druvfläder, jordreva, bredkaveldun och mossviol.

Ett av de roligaste fynden jag varit med och gjort är tillsammans med studiecirkeln "Hotade och Sällsynta växter", då vi på en utschaktningsplats vid sjön Gåran hittade tre exemplar av svedjenäva. Dess frön måste ha hög värme för att kunna gro, men på denna lokal verkar det inte ha eldats, så tydligen räcker det ibland med att jorden rörs om.

På samma lokal växer även duvvicker och gulklöver.

Järnvägar och stationsområden är ofta fina och spännande växtplatser. Så är också fallet med den sedan flera år nedlagda stationen här i Vikmanshyttan. Stortimjan har här sin enda växtplats i Hedemora kommun. Prof. Gunnar Samuelsson upptäckte lokalen 1920 och fast en ombyggnad av järnvägen spolierade en del av lokalen 1987 finns den alltså kvar och ser ut att trivas bra. En växt som nyligen dykt upp där är äkta johannesört, en medicinalväxt som använts bl.a. mot kärlekskramp. Den växte där 1988 i ett antal av c:a 20 ex.

Andra växter man kan finna på stationsområdet är bl.a. knölklocka, vitblommig rallarros, amerikansk dunört, kamomill, palsternacka, småsporre, gråbinka, hesperis och berggröe. Dessutom finns kvarstående växter såsom alm, häckkaragan och lind. Norr om stationen efter banvallen finns ett bestånd av det ovanliga gräset knyihavre och i Bya, inte långt från stationen, finns i en slänt mot Hedemoravägen ett fint bestånd av nattviol och ett litet bestånd av duvvicker. I en annan slänt inte långt därifrån finns ett litet bestånd av rödfibbla.

Orkidéfamiljen - jordens artrikaste växtfamilj med c:a 20 000 arter - finns representerad också här i Vikmanshyttan, dock i blygsammare antal. Den orkidé man kan få se på själva bruket är den ljuvligt doftande nattviolen, som finns på åtminstone sex lokaler. Den vanligaste orkidén här är jungfru Marie nycklar, som företrädesvis växer på myrar och i fuktig skogsmark. På sådan mark kan man också få se korallrot och spindelblomster. På en våt mosse öster om Stora Entjärn fann Elis på 60-talet ängsnycklar. Jag har under två somrar eftersökt den, men hittills utan resultat. Mina många besök på mossen har istället givit utdelning i form av myggblomster, också den en ovanlig orkidé i dessa trakter. Den torde väl finnas på flera myrar här, men är genom sin litenhet säkert förbisedd.

På samma mosse finns också alla tre arterna silesår, alltså förutom de vanliga rund- och storsilesår även småsilesår, som jag fann 1988,

växande i flerhundraletal på ett väldigt blött ställe på mossen.

Två arter som verkar ha ökat starkt om man jämför med Dalarnes flora från 1949, är stor igelknopp och bredkaveldun, som båda växer på dyiga stränder och i diken. Ökningen beror säkert på den ökade användningen av konstgödsel. Backskärvfrö har också ökat starkt sedan 1940-talet, medan situationen verkar vara den omvända för den lilla fina nagelörten, eller rågblomman som den också kallas. Jag känner idag bara till en lokal för nagelörten här i Vikmanshyttan - en dammkant vid Vikmansgården (f.d. herrgården).

Från Vikmanshyttesjön och genom fyra små dammar på industriområdet rin- ner en liten bäck ned i sjön Gåran. I två av dammarna växer hundkäs- släkten vattenstakra och det högväxta gräset rörflen. I den minsta dammen växer gropnate, som inte är alldeles vanlig här i trakten. Om man fort- sätter förbi dammarna och ned efter bäcken stöter man snart på den till ölframställning använda humlen, som växer i stora bestånd efter bäckkan- ten. Där finner man även potatissläkten besksöta.

Runt den lilla sjön Gårans stränder kan man få se sådana växter som gul svärdslilja, sumpfräne, bredkaveldun, springkorn, frossört, strand- klo, fackelblomster, lundelm, rörflen och bäckbrässa. Jag har också sett ett exemplar av busken videkornell där.

På Ställsberget, c:a fyra km söder om Vikmanshyttan efter vägen mot Norn, finns en fin växtlokal alldeles intill vägen. Där kan man finna de fyra orkidéerna korallrot, spindelblomster, jungfru Marie nycklar och ett stort bestånd av tvåblad. Andra växter där är låsbräken, vitpyrola, vildlin, pillerstarr, darrgräs och stora bestånd av smultron. Inte långt därifrån växer slätterblomma och jungfrulin.

På själva bruket kan man få se sådana växter som myskmalva, ryssgubbe, toppklocka, knölklocka, humleluzern, vit sötväppling, ullig kardborre, gullklöver, skatnäva, fingerborgs- blomma och penningblad. 1984 hittade jag i en rabatt potatissläkten nattskatta.

Till sist ska jag berätta lite om de växter man kan finna i Norrhyttedalarna, ett ravinsystem c:a tre km norr om Vikmanshyttan. Stora förändringar har skett i dalsystemet, då bete och slätter helt har upphört och igenväxningen bara ökar. Många av de växter som förr fanns där finns trots allt kvar, som t.ex. undervio- len, som finns på två ställen: dels sydost Bergdalen, dels norr om Dalsveden, där den växer i en dalslänt tillsammans med blåsippan, harsyra och desmeknopp.

Fig. 2. Jungfrulin

Ett roligt återfynd som jag gjorde 1988 är vårärt, som växer i norra delen av dalen, i Sätters kommun. Lokalen finns antecknad sedan början av 20-talet. Andra växter i daalen är bl.a. gullpudra, lundstjärnblomma, fjälltolta, springkorn, rödblära, trolldruva, lundelm, hässlebrodd, kärrfibbla och den storvuxna ormbunken strutbräken. Två arter som jag däremot ej lyckats återfinna är skuggviol och storgröe.

Ja, detta skulle alltså vara några av de växter man kan få se här i Vikmanshyttetrakten.

Litteratur: Elis Dahlgren 1985: Växter kring Vikmanshyttan, Vikmanshyttebygdens traditioner (Hembygdsföreningens serie).

